

МІФ ПРО НАРЦИСА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФСЬКО-ЕСТЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Постановка проблеми. Сьогодні, в епоху Постмодерну, коли дедалі частіше йдеться про розчинення суб'єкта у світі об'єктів та артефактів, про втрату людської самоідентичності, про безліч стереотипів, в яких сучасна людина просто губиться, давній міф про Нарциса набуває неабиякої актуальності, оскільки він торкається сутнісних основ особистості, її самоусвідомлення, місця мікрокосму людини у макрокосмі суспільства і Всесвіту.

Недаремно цей міф у наш час є одним із найбільш обговорюваних серед учених-гуманітаріїв, літераторів, митців. Сюжет міфу є предметом численних коментарів на інтернет-форумах. Такий сплеск уваги до образу Нарциса спонукає нас дослідити характер інтерпретацій сюжету відомого міфу, що здійснювались мислителями, митцями і мистецтвознавцями впродовж культурної історії людства.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Антична міфологія приваблювала багатьох дослідників. Міфознавчі та міфопоетичні концепції представлені працями С. С. Аверінцева, Ю. В. Доманського, Е. Кассирера, О. Ф. Лосєва, Е. М. Мелетинського, З. Г. Мінц, Г. Нада, І. С. Приходька та ін. Дослідженням античної рецепції переймалися Михаель фон Альбрехт, Г. С. Кнабе, В. А. Папушина, І. К. Роговін, Франц Шмідт. Про інтерпретацію образу Нарциса окремими митцями писали А. С. Бочкарьова, О. В. Воробйова, А. З. Вуліх, П. Кіньяр. Трансформація терміну «нарцисизм» у працях психоаналітиків стала предметом досліджень культурологів Т. Шаца, Ф. Риффа, К. Лаша, П. Цвейга та психологів Дж. Масона, В. І. Овчаренка, О. А. Шамшикової, Е. О. Шамшикової. Незважаючи на велику популярність міфу про Нарциса в науці й мистецтві, інтерпретації сюжету до цього часу не були предметом комплексного, філософсько-естетичного розгляду.

Метою нашої роботи є аналіз інтерпретацій міфу про Нарциса, що здійснювалися в різні часи мислителями і митцями, дослідження функціональних та семантичних трансформацій образу Нарциса.

Виклад основного матеріалу. Міфи завжди були трансляторами універсальних понять, символів і сенсів, що лежать в їх основі. Тому до них раз у раз зверталися мислителі, митці, мистецтвознавці. Кожна епоха, кожен дослідник відкривали в міфології та міфотворчості нові горизонти. Попадаючи в абсолют-но новий історичний і культурний контекст, міфологічний сюжет виявляє сховані або неакцентовані смисли, нові образотворчі потенції.

Яскравим прикладом багатоманітності розумінь та інтерпретацій у філософсько-естетичному дискурсі є давньогрецький міф про Нарциса. До даного сюжету протягом культурної історії людства зверталися Л. Б. Альберті, Л. Андреас-Саломе, Ф. Бекон, Ж. Бодрійяр, А. Вуліс, М. Долар, Х. Елліос, Р. Каснер, К. Когут, О. Краснухіна, Ф. Крейцер, Ж. Лакан, Ж. Липовецьки, Г. Маркузе, Г. Сковорода, З. Фрейд, Е. Фромм, Дж. Холмс, М. Фічіно, К. Юнг та ін. Мотив Нарциса поширений у різновидових творах мистецтва. Його використовували живописці (А. Бойд, К. Брюллов, Леонардо да Вінчі, С. Далі, Караваджо, Грев Кафі, Ф. Лемуен, О. Ліснич, Н. Пуссен, З. Серебрякова, Дж. Уотерхаус, Т. Шевченко та ін.), скульптори (Поль Дюбуа, Поліклет, Челліні), композитори (К. В. Глюк, М. Черепнін), літератори (Л. Андріан, Поль Валері, В. Висоцький, Г. фон Гофмансталь, Ж. К. Гюїсманс, О. Добролюбов, Андре Жид, В. Іванов, П. Кашин, П. Кіньяр, О. Купрін, Г. Лорка, Овідій, О. Олесь, Р. М. Рільке, І. Романова, Ж. Руайєр, А. Стругацький, О. Сумароков, М. Цветаєва, Оскар Уайльд, К. С. Фрай).

Міф про Нарциса відносять до числа етіологічних, оскільки він пояснює походження назви гарної квітки — нарцису. В античні часи були поширеними кілька варіантів цього міфу.

В одному з варіантів розповідається, що в мисливця Нарциса закохався юнак Аменій. Але Нарциса настільки дратувало це кохання, що він з натяком прислав Аменію меч. Отримавши подарунок, закоханий юнак убив себе, благаючи богів про помсту. Боги відплатили Нарцису. Полюючи, він схилився над джерелом, щоб попити води, побачив відображення власного погляду і покінчив життя самогубством. Така розв'язка сюжету пов'язана з характерним для давніх вірувань страхом людини побачити своє відображення (відображення є ніби двійником людини, її другим «Я»). Саме тому на римських фресках, що ілюструють давній міф, дзеркальному відображенню відводиться досить скромне місце.

Інший варіант міфу зустрічаємо в «Описі Еллади» Павсавія: Нарцис любив сестру-близнючку, котра померла підлітком. Він так широко сумував за нею, що горе заважало йому любити інших жінок. Аж якось, помітивши своє відображення у водах струмка, юнак вирішив, що бачить свою сестру, і, нарешті, знайшов втіху. Версія Павсавія найбільш раціональна, адже герой навіть не здогаду-

ється, що милується власним відображенням. Такий варіант міфу найбільш далекий від сучасного трактування нарцисизму.

Найвідоміший нам варіант міфу про Нарциса наводить Овідій у «Метаморфозах». Згідно з версією Овідія, Нарцису — сину річкового бога Кефісса і німфи Ларіопи — напророкували смерть, коли він пізнає себе (*Si se non poverit*). Кохання прекрасного юнака домагались багато жінок, однак Нарцис залишався байдужим. Не стала винятком і німфа Ехо, яка настільки висохла від нерозділеного кохання, що від неї залишився тільки голос. Нарцис був покараний Афродітою за свою гординю: побачивши своє відображення у воді, юнак закохується в нього, помирає з горя і перетворюється на тендітну квітку.

Швидше за все, Овідій наводить найбільш пізній варіант міфу, оскільки для ранньої античності не властивий поглиблений внутрішній аналіз, любов до себе не ставиться на противагу любові до інших. Таке трактування ближче до християнської доби. Отже, Овідій ніби прокладає міст між давньою культурою і новим часом. Російський дослідник А. З. Вуліх зазначає, що Нарцис Овідія — це перше в літературі знайомство героя з самим собою, «первая встреча его со своей индивидуальностью, как с кем-то посторонним, чужим, другим... Первая трансформация «я» в «он». А может быть, — «он» в «я». Первая попытка поэта передать внутренний монолог средствами внешнего диалога...» [1, с. 57]. Таким чином, Нарцис Овідія — свідчення народження нової літератури з поглибленою увагою до внутрішнього світу людини, зі здатністю героя до саморефлексії.

У постантичні періоди розвитку культури образ Нарциса має дві найпоширеніші інтерпретації. По-перше, міф використовують для ілюстрації людського самопізнання. Саме тому, відповідно до завіту великих мудреців древності — «Пізнай самого себе», — квітка нарцису є емблематичним зображенням філософії як форми людського самопізнання. Така інтерпретація представлена в основному текстами гностицизму, християнського містицизму. Таке трактування міфу знаходимо, наприклад, у Григорія Сковороди, який у відомому діалозі «Нарцисс. Разглагол о том: познай себя» інтерпретує образ закоханого у свою красу юнака як образ людини, що пізнала обидві свої натури: зовнішню і внутрішню. Краса видима, зовнішня — це тільки поштовх до перетворення. Усвідомивши свою двояку сутність, Наркіс Сковороди, «озаренный надеждой увидеть свою истинную, в Боге сухую идею, влюбляется в эту свою вечную идею, глядящую на него новым твореньем, и его охватывает сила божественного Эроса...» [2, с. 27] Сковородинівський Наркіс, пізнавши свою внутрішню сутність, свою «невидиму натуру», перетворюється не на квітку, а на джерело, на сонце. Бо як джерело і сонце є початком і запорукою життя, так і самопізнання виводить людину на новий екзистенціальний рівень.

Подібну інтерпретацію знаходимо й у представника романтичної концепції міфотворчості німецького філолога Фрідріха Крейцера, який у праці «Символіка і міфологія стародавніх народів, особливо греків» пише, що душа Нарциса у спогадах про свою первісну суть, про те, якою вона була в Бога, шукає саму себе, шукає через своє індивідуальне «Я», через прояв своєї суті. У цьому пошуку самої себе вона розливається і потім, як квітка, як наркотична могильна рослина, з'являється знову. Для Крейцера міф про Нарциса є алегоричним поясненням Божої мудрості. Таке трактування знаходить своє поетичне втілення у творчості Йєнських романтиків, О. Добролюбова, Поля Валері, Андре Жида та ін.

Іншу інтерпретацію міфу знаходимо у Френсіса Бекона. Хоча мислитель, як зазначають дослідники, далекий від Овідія й античної міфології, зате досить чітко змальовує людський тип себелюбця. «Этот миф, по-видимому, делает наглядными душевное настроение и судьбу тех, кто получил все, что имеет, от одной природы, без собственных усилий, тех любителей природы, которых себялюбие поглощает и как бы утихомиривает. В таком душевном настроении люди редко являются в общественной жизни и не вмешиваются в гражданские дела. Ибо в общественной жизни они иногда должны были бы испытывать невнимание и пренебрежение, которые больно поражают их самолюбие... Как и весенние цветы, эти богато одаренные натуры посвящены подземным богам, ибо они исчезают без следа, не принося миру никакой пользы» [3]. Такий підхід до образу Нарциса як себелюбця найбільш поширений у модерній філософії та психології. Саме з такої інтерпретації міфу бере початок термін «нарцисизм».

Термін «нарцисизм» як наукове поняття був уведений у 1898 р. Х. Еллісом для позначення патологічної форми самолюбства. Найбільше поширення термін отримав внаслідок використання його в різноманітних психоаналітичних та психоаналітично орієнтованих ученнях. Зокрема, З. Фрейд визначає нарцисизм як стан, коли лібідо направлене на «Я» (Я — лібідо). У класичному психоаналізі З. Фрейда поняття «нарцисизм» використовувалося з 1910 р. і в процесі розвитку його вчення вживалося в близьких, але дещо відмінних значеннях, завжди пов'язаних зі спрямованістю лібідо і дією принципу задоволення. З. Фрейд виділяє дві форми нарцисизму: 1) первинний нарцисизм — загальний стан лібідо періоду раннього дитинства, коли лібідо дитини повністю спрямовується на неї саму (цю форму Фрейд вважав нормальною стадією психосексуального розвитку, що характеризується отождінням об'єкта і суб'єкта любові); 2) вторинний нарцисизм — коли лібідо дорослої людини дистанціюється від об'єктів і спрямовується на свого власного носія (на Его, «Я» людини). Окрім даних значень, поняття нарцисизм вживалось Фрейдом також для: а) по-

значення сексуальної перверсії, при котрій основним об'єктом сексуальних прагнень людини є її власне тіло; б) позначення (нарцисичного) вибору об'єкта, що базується на подібності об'єкта з суб'єктом. Такий вибір Фрейд трактує як спробу надбання в об'єкті любові самого себе, що є наслідком деяких порушень лібідо; в) позначення гомосексуального вибору об'єкта; г) позначення лібідозного доповнення до егоїзму; г) для позначення егоцентризму, коли людина вважає себе точкою відліку чи центром світу.

Принципово важливим моментом психоаналітичного трактування нарцисизму стало визнання його як якості, що властива людству в цілому, тобто всьому людському родові. При цьому, згідно з Фрейдом, у процесі розвитку науки по загальнолюдському нарцисизму було нанесено три нищівних удари: 1) «космологічний удар» М. Коперника (який довів, що Земля не є ні центром світу, ні центром галактики, ні центром нашої планетарної системи); 2) «біологічний удар» Ч. Дарвіна (який довів походження людини з тваринного світу і зв'язок з ним); 3) «психологічний удар» З. Фрейда (який довів беззаперечну вагу позасвідомого над свідомістю і провідну роль позасвідомих процесів в організації людської життєдіяльності).

Особливого значення нарцисизм як феномен набуває в гуманістичному психоаналізі Е. Фромма, де психоаналітична концепція нарцисизму кваліфікувалась як одне з найбільш плідних відкриттів Фрейда. Розвиваючи ідеї З. Фрейда, Е. Фромм здійснив суттєву реформацію психоаналітичного підходу, певне переформулювання проблеми, на основі власного дослідження створив оригінальне вчення про нарцисизм.

Чітко розмежовуючи любов до себе як позитивне явище й егоїзм, Е. Фромм доводить, що Нарцис ненавидить себе, а нарцисизм — «це надлишкова компенсація за недостатність любові до себе» [4, с. 103]. Певну увагу Е. Фромм приділив дослідженню нарцисизму як професійної хвороби політиків. Кваліфікуючи політичних лідерів (у тому числі харизматичних) як «нарцисів», Е. Фромм відмічає, що для них є типовою сукупність рис характеру, що спонукає їх до реалізації нарцисичних фантазій про свою надлюдську природу. Це, у свою чергу, призводить до ізоляції від людей і зростання страху. Е. Фромм вперше вводить поняття групового та суспільного нарцисизму, який разом з деякими позитивними моментами (об'єднанням людей, створенням відчуття задоволеності та ін.) і корисними соціальними функціями, що забезпечують існування соціальних груп і суспільства, несуть велику небезпеку для існування людства.

За Е. Фроммом, ступінь групового нарцисизму відповідає реальній незадоволеності життя членів даної групи, у зв'язку з чим характерними рисами групового нарцисизму є агресивність і фанатизм. Суспільний нарцисизм, за Е. Фроммом, у своїй екстремальній формі породжує нарцисичну енергію, яка

спрямована проти життя і виступає як джерело насильства, деструкції, смерті. Як симптом суспільного нарцисизму Е. Фромм називає брак об'єктивності та здатності до розумних дій. У ролі сил, що протистоять всезростаючій інтенсивності групового нарцисизму в його різноманітних релігійних, національних, расових і політичних формах, Е. Фромм розглядає гуманізм, наукове і філософське мислення, критицизм і освіту. Ці антинарцисичні сили, за Е. Фроммом, повинні допомогти людям усвідомити і досягти справжньої мети їх духовного розвитку — звільнення від усіх злоякісних проявів індивідуального, групового і суспільного нарцисизму.

У психоаналітичній традиції проблема нарцисизму, її окремих аспектів тією чи іншою мірою розроблялись багатьма аналітиками. Так, К. Абрахам встановив існування «негативного нарцисизму», котрий лежить в основі фізичної і моральної іпохондрії та меланхолії. В аналітичній психології К. Юнга поняття нарцисизм вживалось переважно як синонім самозакоханості.

Прихильник К. Юнга Г. Кохут неодноразово критикував концепцію нарцисизму З. Фрейда за психобіологічний підхід та перебільшене акцентування принципу задоволення. Він висунув припущення, що нарцисизм є довічним процесом, він відповідає певним стадіям і віку людини й протягом життя піддається численним трансформаціям. Здоровий нарцисизм у дорослих виражається в щирому захопленні чужою діяльністю і виявляється як відчуття власної гідності людини. Х. Когут припускав, що нарцисизм є не просто дефектом особистості, а інтегральною частиною нормального психічного розвитку людини.

Теоретики нарцисизму Ж. Лакан і М. Долар розглядали нарцисичну природу любові, в основі якої лежить пошук відображень власного Я в Іншому.

Загадковий міф про Нарциса привертає увагу й інших дослідників, кожен з яких знаходить у ньому все нові й нові теми та мотиви. Наприклад, Дж. Холмс відмічає, що у версії міфу про Нарциса розкривається тема швидкоплинності краси та стійкого зв'язку між нарцисизмом, заздрістю і смертю. М. Якобі особливо увагу надає темі безмежної драми самоосягнення, пошуку людської сутності, у своїй інтравертованій формі — рефлексії про самого себе, звернення власної уваги на те, що знаходиться «в мені» і що виходить «з мене». П. Куттер загострював увагу на травматичних моментах у минулому Нарциса, особливо виділяючи мотив відсутності досвіду любові в його дитинстві: «Коли любов схована від нас, то нам залишається тільки останній вихід — любов до себе» [5, с. 143]. Ц. П. Короленко і Н. В. Дмитрієва виділяють у міфі ряд мотивів, кожен з яких несе окреме смислове навантаження: мотив зневаженого кохання німфи Ехо; мотив помсти богині, яка карає егоцентричного і безтурботного Нарциса виникненням пристрасті, яку неможливо реалізувати; мотив двійника,

що ґрунтується на ілюзії; мотив пристрасного бажання; мотив магічного перетворення; мотив смерті; мотив воскресіння (квітка воскресає вічно, коли зиму змінює весна) [6].

У відомій роботі Л. Андреас-Саломе «Подвійна орієнтація нарцисизму» автор наводить аргументи на користь «синкретичного Нарциса». За Андреас-Саломе, Нарцис бачить у водяній гладіні не просто свій образ, а нерозділену єдність цього образу з навколишньою природою, тобто по суті відсутність власного образу. Автор підкреслює, що Нарцис дивиться не просто в дзеркало, а в «дзеркало природи», а тому бачить не тільки своє відображення, а «себе як все» (навколо). Такий нарцисизм виходить за рамки «Я», за рамки любові до себе і передбачає саморозчинення, заперечення меж свого «Я».

Д. Кальшет і Б. Сарторіус підкреслюють у міфі мотив трансформації Нарциса: від змінного і тимчасового — до вічної постійності, котра у момент смерті стала незалежною від зовнішнього відображення.

Сучасний російський психолог Вадим Руднев у своїй книзі «Апология нарциссизма», що вийшла друком 2007 р., підсумовуючи погляди попередників, дає таке визначення нарцисизму: «Таким образом, истоки нарциссизма — одинокий, холодный, надменный человек, преисполненный внутренней скукой и пустотой; восхищение миром сменяется высокомерием, понимание чуждости мира и себя в мире, вслед за гордостью от демонстрации своего тела следует жгучий стыд и разочарование» [7, с. 270].

Сьогоднішня психологія настільки захоплена нарцисизмом, що Джеймс Хіллман у роботі «Від дзеркала до вікна. Зцілення психоаналізу від нарцисизму» показує, що психоаналіз, породжуючи нарцисичний суб'єктивізм, сам потребує лікування від даної хвороби.

У мистецтві віддуння психоаналітичних тлумачень образу Нарциса знаходимо у творах сюрреалістів (зокрема, на відомому полотні С. Далі «Метаморфози Нарциса») та сучасних митців (наприклад, робота Артура Бойда «Печера. Нарцис і апельсинове дерево»).

Варто зазначити, що сьогодні ми спостерігаємо використання міфу про Нарциса та поняття «нарцисизм» для пояснення явищ культури, аналізу статей окремих митців, їхньої творчості.

Так, професор О. О. Кривцун у статті «Художник и нарциссизм» розглядає нарцисизм як необхідний компонент творчості. Аналізуючи внутрішній світ, поведінку відомих акторів, літераторів, дослідник доходить висновку, що в будь-якій творчості є елемент самозамилування.

Сучасна українська дослідниця Тамара Гундорова в книзі «Femina melancholica: Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» розглядає під призою нарцисизму відомі твори української літератури.

Деякі дослідники стверджують, що міф про Нарциса «грає домінуючу роль у долі сучасної людини» [8]. Тому ми знаходимо нові й нові прочитання міфу (часом далекі від терміну нарцисизм) у творчості філософів та митців ХХ ст. Так, Рудольф Каснер у книзі «Нарцис, або міф і уява» осмислює відомий сюжет як метафору творчої уяви. Схиляючись над дзеркалом вод, Каснерівський Нарцис бачить не самого себе, а образ божественної краси і досконалості, він жертвує своїм «Я» заради своєї «самості». Пагубний аутоеротизм переосмислюється тут як метафізична скорбота за воз'єднанням зі світом, смерть від безплідного кохання — як запорука духовного відродження. Розповідь про Нарциса стає притчею про могутність уяви, про добру владу чарівного дзеркала природи, в якому окрема особистість, пройшовши індивідуалістичними шляхами, повертається до світової правди.

Г. Маркузе вбачає в образі Нарциса поруч з образом Орфея символ нерепрезентативного ставлення до дійсності, пов'язуючи ці образи з Великою Відмовою. «В мире, символом которого является культурный герой Прометей, это означает отрицание всякого порядка. Но, отрицая, Орфей и Нарцисс открывают новую реальность... Эти образы указывают на эстетическое измерение как источник и основу их принципа реальности» [9, с. 44]. Нарцис і Орфей, за Маркузе, пробуджують силу, яка несе не руйнування, а мир, не страх, а красу; вони не насаджують «спосіб життя», а показують світ глибин і смерті. Г. Маркузе вказує на такі риси героїв, щоб описати намічений ними вимір: виправдання задоволення, відхід від часу, забуття смерті, тиша, сон, ніч, рай. Щодо сюжету міфу про Нарциса Г. Маркузе зазначає, що юнак закохався у власне відображення без упізнання себе в ньому, а тому помер від нерозділеного кохання до Іншого, втіливши своєю смертю біблійну максиму «Возлюби ближнього свого, як самого себе». Таким чином, за Маркузе, життя Нарциса — краса і споглядання.

Нового забарвлення набуває міф про Нарциса в сучасній французькій філософії. Ж. Липовецьки називає Нарциса новим персонажем епохи Постмодерну, який «не является ни пессимистическим декадентом Ницше, ни угнетенным тружеником Маркса; он скорее напоминает телезрителя, пытающегося «прогнать» одну за другой вечерние программы; потребителя, наполняющего свою кошелку, отпускника, колеблющегося между пребыванием на испанских пляжах и жизнью в кемпинге на Корсике» [10, с. 68]. Сучасний Нарцис не має сталих уподобань, твердих переконань, він готовий до всього, його погляди можуть швидко та легко змінюватися, тобто наближається до Протея.

Виникає новий соціальний феномен — нарцисизм, суттєвими рисами якого Ж. Липовецьки визначає «первичность акта связи относительно характера общения, безразличное отношение к его содержанию, «игривое» поглощение

смысла; сообщение, не имеющее ни цели, ни слушателей; автор сообщения, ставший его же главным слушателем» [10, с. 31]. Найвищою втіхою для Нарциса є його власні слова, донесені та підсилені засобами масової інформації, почуті хоча б мікроаудиторією.

Сучасний соціум населяють Нарциси — незалежні, добре поінформовані, вільні індивіди, здатні розумно розпоряджатися власним життям. Як зазначає Ж. Липовецьки, це люди, котрі, сівши за кермо, ніколи не забудуть пристебнути пасок безпеки. Нарцису властива байдужість, але його зовсім не вабить метафізична скорбота, тому ніцшеанське відкриття щодо ідеї смерті Бога, нівелювання великих цінностей не призводить його до відчаю та нігілізму, його просто це не цікавить. Сучасний Нарцис «уже не стоит неподвижно перед собственным отражением, у него нет даже этого отражения, остается лишь нескончаемый поиск самого себя» [10, с. 50].

Лише Нарцис здатний витримати робінзонаду пустелі, яка чатує на нього у сучасному світі, оскільки його цікавить лише він сам. Він позбавлений уразливості картезіанського Cogito, homo politicus перетворюється на homo psychologicus, котрий дбає лише про себе та про своє благополуччя. Самотність перетворилася на звичайнісіньке явище, стала банальністю того ж рівня, що й будь-які щоденні справи, більш того, втрачає сенс вимога зв'язку між суб'єктами. У минулому столітті Ж.-П. Сартр вважав, що пекло — це необхідність спілкування з іншими, а тому людське «Я» змушене постійно пристосовуватися до вимог та інтересів інших, щоб вижити у цьому пеклі. «Я» Нарциса вже не знаходиться у пеклі, оскільки Нарцис свідомо обирає місцем свого перебування пустелю самотності й абсолютно не жалкує за втраченим пеклом, його життєвим девізом стає фраза: «Дайте мені спокій!»

Постмодерний Нарцис позбавлений здатності відчувати та хвилюватися, тому його карою стає духовне спустошення, відсутність як чужих, так і власних пристрастей.

У сучасних дослідженнях міф про Нарциса набуває відтак глобальних масштабів. Все частіше його використовують не просто як ілюстрацію характеру людини, а для позначення ряду соціальних чи навіть космічних явищ. Американський психолог Кристофер Леш назвав ХХ ст. віком нарцисизму. Російський дослідник Вадим Руднев доводить, що культура в цілому носить нарцисичний характер. Іоахим Гаскет іде ще далі, зазначаючи: «Світ — це гігантський Нарцис, заглиблений у самоспоглядання. Космос розглядає власне відображення в людській свідомості» [7].

Отже, розглянувши деякі інтерпретації міфу про Нарциса в історії філософсько-естетичного дискурсу, видається можливим зробити *висновок*, що гносеологічні й антропологічні аспекти витлумачення міфу для класичної пара-

дигми є сталими. Для неklasичної, а тим більше постнеklasичної парадигми є актуальним ще раз запитати про сутність Нарциса, його призначення та трансформації. Занурення до екзистенційних глибин нарцисизму розкриє естетичні горизонти для використання цього міфу як трансісторичного комунікативного коду, архетипу і кенотипу мистецтва.

1. Вулик А. З. Литературные зеркала. — М., 1991.
2. Сковорода Г. Сочинения. — Минск, 1999.
3. Бэкон Ф. Миф об Эроте [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://filosof.historic.ru/becon/mif>
4. Фромм Э. Искусство любви [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.lib.ru/psiho/fromm/love.txt>
5. Куттерф П. Современный психоанализ / Пер. с нем. — СПб, 1997.
6. Короленко Ц. П., Дмитриева Н. В. Психоанализ и психиатрия. — Новосибирск, 2003.
7. Руднев В. Апология нарциссизма. — М., 2007.
8. Юнг К. Об архетипах коллективного бессознательного [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.jungland.ru/karl_gustav_yung_o?page=3
9. Маркузе Г. Эрос и цивилизация // Философские исследования учения Фрейда. — К., 1995.
10. Липовецки Ж. Эра пустоты. — СПб, 2001.

Анотація. У статті здійснено спробу дослідити інтерпретації міфу про Нарциса в європейському філософсько-естетичному дискурсі, проаналізувати функціональні та семантичні трансформації образу Нарциса в мистецтві.

Ключові слова: міф, інтерпретація, трансформація образу, саморефлексія, нарцисизм.

Аннотация. В статье сделана попытка исследовать интерпретации мифа о Нарциссе в европейском философско-эстетическом дискурсе, проанализировать функциональные и семантические трансформации образа Нарцисса в искусстве.

Ключевые слова: миф, интерпретация, трансформация образа, саморефлексия, нарциссизм.

Summary. The attempt to examine the interpretation of the myth about Narcissus in the European philosophical-aesthetic discourse has been made in the article; the functional and semantic transformation of the image of Narcissus has been analyzed in the art.

Keywords: myth, interpretation, transformation of image, self-reflection, narcissism.